

4. Рймарева И. И. Непрерывное образование - определение, структура, специфика, проблема / И.И. Рймарева // Психология и соционика межличностных отношений. – 2004. – №4. – С.51-59. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: URL: <http://www.socionics.ibc.com.ua/>
5. Долгов П.Т. Мотивация профессионального роста руководителей / П.Т. Долгов – Челябинск: ЧГПУ, 2000. – 152 с.

Стаття надійшла: 03.10.2012 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

УДК 332.025

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Олійникова Н.А., канд. екон. наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. Розглянуто взаємозв'язок рівня соціально-економічного розвитку з якісними змінами в суспільстві, зокрема в підвищенні якості життя; подано комплексну характеристику індикаторів якості життя суспільства, а також основні методики оцінки.

Ключові слова: індекс людського розвитку, якість життя, соціально-економічний розвиток.

The abstract. The interrelation of social and economic development level with the qualitative changes in a society is considered, in particular in quality life improvement; the complex characteristic of society life quality indicators and also the basic techniques of an estimation is presented.

Keywords: human development index, quality of life, social and economic development.

Постановка проблеми. Сучасний етап економічного і соціального розвитку України поглиблює проблеми управління якістю освіти, охорони здоров'я, виховання тощо. Існування могутньої, конкурентоспроможної держави передбачає вихід на новий рівень економічного розвитку, в результаті якого вона набуває нового якісного стану: соціально орієнтованої економіки, що націлена не лише на задоволення необхідних потреб людини, але й на забезпечення запитів більш високого рівня. На початку тисячоліття Україна демонструвала швидке економічне зростання, у середньому 7,5% з 2000 року до середини 2008 року. У 2009 році відбулось різке падіння ВВП (на 14,8%) внаслідок економічної кризи. Наразі економіка України відновлює темпи зростання на тлі поліпшення зовнішнього попиту, у 2011 році зростання ВВП склало 5,3% (4,2% у 2010 році). В Україні здійснюється низка економічних та інституційних реформ, розбудовуються демократичні інститути [1]. Однією з головних проблем сьогодення є вихід на новий рівень якості життя. Її рішення передбачає необхідність виявлення і стимулювання розвитку основних чинників, з яких формується система якості життя населення. Якість життя міжнародне співтовариство визнало як один із головних показників, що характеризує розвиток країн. Вочевидь, що відступають в минуле орієнтири лише на науково-технічний прогрес, на побудову тих або інших моделей індустріального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти рівня та якості життя населення досліджувалися вітчизняними і закордонними вченими: О. І. Амошею, Д. П. Богинею, П. Т. Бубенко, М. І. Долішнім, В. В. Онікієнком, С. І. Дорогунцовим, В. С. Пономаренком, М. О. Кизимом, Е. М. Лібановою, В. Ф. Майєром, В. М. Жеребіним, Т. С. Клебановою, О. В. Кузнєцовою, В. О. Мандибурой, Н. М. Рімашевською, О. Ф. Новиковою, В. Я. Райциним, О. Є. Суриковим та ін.

З кінця 60 – початку 70-х років під егідою ООН помітний розвиток отримали дослідження, направлені на формування систем моніторингу за якістю життя в різних країнах, у тому числі при обговоренні питань людського розвитку і боротьби з бідністю [1].

У сучасній економічній літературі підвищення якості життя розглядається як пріоритетна мета суспільства, найважливіший її напрям – політика доходів і заробітної плати провадиться державою. У цій політиці враховуються не лише загальні характеристики рівня і якості життя в країні, але і їх диференціація за соціально-демографічними, професійними і прибутковими групами населення, по регіонах, сільській і міській територіях.

У той же час, в соціально-орієнтованому суспільстві важливими індикаторами якості життя стають також міра соціальної захищеності населення, свобода вибору людини, поліпшення соціального середовища.

Невирішені складові загальної проблеми. Найважливішими проблемами підвищення рівня і якості життя є такі: забезпечення зайнятості населення, посилення його соціальної захищеності, боротьба з бідністю, підвищення рівня оплати праці, трансформація соціального забезпечення, адресна соціальна підтримка населення; інвестиції в соціальну інфраструктуру (у житлове будівництво, охорону здоров'я, культуру, освіту та науку).

Формулювання цілей статі. Якість життя неможлива без певного рівня економічного зростання. Взаємозв'язок між підвищенням якості життя населення і економічним зростанням, а саме його якісним проявом, виражається через систему прямих і зворотних зв'язків.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні спостерігається негативна динаміка соціально-економічних процесів. Погіршуються показники стану здоров'я населення, знижується міра доступності різних рівнів освіти для найбільш незаможних верств населення, зростає розрив у нерівності доходів різних верств населення. Тісний взаємозв'язок цих явищ з економічними процесами, що відбуваються в країні, очевидний. Пошук можливостей комплексного вирішення перерахованих соціально-економічних проблем стає первинним завданням економічної науки.

Оцінка рівня життя ґрунтується на широкій системі взаємопов'язаних індикаторів якості життя, які забезпечують комплексну і всебічну характеристику.

Якість життя – соціально-економічна категорія. Вона багатоаспектна, має відношення до економічної теорії, до соціології, а саме до статусу людини, його матеріальних реалій, соціально-культурних, освітніх, екологічних сфер та інших аспектів буття. Спосіб і якість життя у вказаному сенсі виступають як взаємодоповнюючі поняття. Ці поняття, на наш погляд, включають і якісні, і кількісні аспекти економічної діяльності суб'єкта і характеризують суспільні стосунки з істотного, об'єктивного боку, а саме їх зв'язок з економікою. Крім того, останніми роками посилилися міжгалузеві та регіональні відмінності в доходах і схильності до заощаджень, що сприяє появі істотної різниці в рівні життя різних груп населення.

Останні десятиліття ХХ ст. у світі сформувалася концепція людського розвитку. Практично одночасно з виникненням цієї концепції виникло питання кількісної оцінки поліпшення життя людей. людський розвиток – поняття абстрактне. Для того, щоб його виміряти (визначити рівень, динаміку, спрямованість змін), необхідна система показників, що характеризують ті або інші аспекти людського розвитку.

Спочатку панує положення зайняв показник економічного розвитку, який відображав здатність країни нарощувати виробництво вищими темпами ніж приріст населення. Показник економічного розвитку вимірюється відношенням національного доходу країни до чисельності населення. Проте досить швидко виявилася обмеженість цього показника, оскільки він акцентував увагу лише на економічному боці (кількісній оцінці) й не враховував рівень соціального розвитку країни.

У 1990 році ООН запропонувало новий показник – індекс людського розвитку (ІЛР). Особливістю цього показника є те, що він виходить за рамки оцінки добробуту людини лише на основі показників ВВП на душу населення. Дохід – це лише одна з можливостей вибору своєї поведінки. Але один лише дохід не може визначити всю складність і різноманіття людського життя. Не менш важливими є здоров'я, освіта місце існування, свобода дій і слова, соціальна рівність, безпека життя тощо. Вимірюючи середні досягнення в освіті, доході й охороні здоров'я, ІЛР надає повну картину стану розвитку людства. Дохід є не кінцевою метою, а лише засобом розширення можливостей людей у визначенні своїх власних пріоритетів поведінки.

Поліпшення добробуту людини неможливе за відсутності економічного зростання. Високі темпи економічного зростання не сприяють автоматично і прямо пропорційно зростанню ІЛР. Для людського розвитку набагато важливішим є те, як використовуються результати економічного зростання [1].

Базові основи теорії ІЛР складаються з п'яти положень:

1) розвиток людини відображає як процес розширення людського вибору, так і досягнутий рівень добробуту людей;

2) добробут оцінюється можливостями людини вести таке життя, яке вона вважає гідним для себе;

3) людський розвиток безпосередньо залежить від задоволення трьох потреб: прожити довге і здорове життя; набути знання; мати доступ до ресурсів, що забезпечують гідний рівень життя. Ці потреби виявляються в таких показниках людського розвитку як довголіття, освіта і матеріальний добробут;

4) дохід розглядається як засіб, що розширює людський вибір, тобто що надає велику свободи вибору і більше варіантів для досягнення мети;

5) для забезпечення гідного життя людям не потрібний нескінченно високий дохід. Позитивна дія доходу на людський розвиток слабшає у міру зростання доходу.

ІЛР служить найважливішим критерієм розділення країн на групи з різним рівнем людського розвитку. Незалежно від рівня економічного розвитку до країн з високим рівнем людського розвитку належать ті, в яких ІЛР 0,8 і вище; до країн із середнім рівнем людського розвитку належать ті, в яких ІЛР від 0,5 до 0,8; до країн з низьким рівнем людського розвитку належать ті, в яких ІЛР нижче 0,5.

За даними доповіді ООН у 2012 році за Індексом людського розвитку, що щорічно розраховується для 187 країн, Україна посідає 76 місце (0,729) [1].

Фахівці Ради з вивчення продуктивних сил України НАНУ та державного комітету статистики запропонували національну методику визначення ІЛР [2; 3]. За цією методикою ІЛР охоплює дев'ять показників, які характеризують:

- демографічну ситуацію в країні та регіонах;
- стан ринку праці;
- рівень життя населення;
- житлові умови;
- охорону здоров'я та рівень здоров'я населення;
- рівень освіти;
- соціальне середовище;
- фінансування основних галузей, які забезпечують людський розвиток;
- екологічну ситуацію.

Методика Держкомстату України і Національної Академії Наук України достатньо повно характеризує рівень і якість життя населення регіонів країни. Саме застосування даної методики продемонструвало значну диференціацію регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку, а також концептуально окреслило його основні проблеми.

Але слід зазначити, що показник рівня людського розвитку спрямований насамперед на визначення соціальних індикаторів і проявів соціального розвитку. Повного відображення процесів соціально-економічного розвитку і регіонального відтворення даний показник не надає, оскільки не акцентує увагу суто на економічних процесах, а тільки на якісних проявах економічного зростання в соціальній сфері.

Висновки. Таким чином, якість життя – це узагальнююча характеристика соціально-економічних результатів розвитку суспільства, яка включає середню тривіальність життя, рівень захворюваності, умови і охорону праці, доступність реальних благ.

Якість життя – міждисциплінарна категорія, що характеризує результативність усіх сторін життєдіяльності людини, фактичний рівень задоволення її матеріальних, духовних і соціальних потреб, рівень інтелектуального, культурного і фізичного розвитку, міру забезпечення комплексної безпеки життя з урахуванням суб'єктивної оцінки різних сторін життя індивіда. Сучасна держава може стійко розвиватися тільки за умови,

якщо її економічна політика спрямована на поліпшення рівня і якості життя громадян, розширення їх можливостей формувати власне майбутнє [5]. З точки зору жителя країни, економічне зростання повинне готувати економіку до стрибка в розвитку, який передбачає революційно якісне перетворення структури і функціонування економіки, при цьому формується новий характер праці і новий рівень потреб, що, у свою чергу, забезпечує перехід на новий ступінь рівня і якості життя населення.

В економічній науці відбувається переосмислення традиційного підходу до якості життя як наслідку економічного розвитку, коли головним цільовим орієнтиром виступає економічне зростання, а якість життя населення є його прямим наслідком. Такий підхід все ще характерний як для вітчизняної економічної науки, так і для управлінської практики. Це протирічить сучасним концепціям, у яких людина і якість її життя не лише чинник, що створює суспільне багатство, але й критерій прогресивності соціально-економічних перетворень у суспільстві, головна мета соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Офіційний сайт програми розвитку ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www/undp.org](http://www/undp.org).
2. **Власик О.С.** Індекс людського розвитку: досвід України / О.С. Власик, С.І. Пирожков – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 1995. – 220 с.
3. **Бычкова Г.** Системный подход к статистической оценке различий регионов по уровню жизни населения / Г.Бычкова // Вопросы статистики. – 2005. – №12. – с. 24-29.
4. **Глушанок Т.** Интегральные критерии оценки уровня жизни населения /Т.Глушанок // Человек и труд. – 2006. – №10. – с.50-52.
5. **Узунов Ф.В.** Оцінка рівня і якості життя населення / Ф.В. Узунов – Х.: Харк. держ. економ. ун-т, 2004. – 19 с.

Стаття надійшла: 06.10.2012 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

